

Finlandssvenska ord och ordbetydelser i Stora svensk-finska ordboken

Den andra delen (k—r) av Göran Karlssons Stora svensk-finska ordboken utkom på Suomalaisen Kirjallisuuden Seuras förlag kring årsskiftet. Ordboken anmäls i korthet under rubriken Litteratur. I denna artikel tar fil.mag. Christina Melin upp den principiellt intressanta frågan om i vilken mån särfinländska ord och uttryck bland uppslagsord och exempelfraser borde markeras särskilt i en ordbok som denna. Christina Melin är rikssvensk lektor vid Tammerfors universitet och har skrivit en trebetygsuppsats vid Uppsala universitet om finlandssvenskt tidningsspråk.

Av tradition har finsk-svenska och svensk-finska ordböcker utarbetats i Finland. Så är också fallet med Stora svensk-finska ordboken, som nu utkommit i två band.

Ingen kan förneka att Stora svensk-finska ordboken i sin helhet är en imponerande prestation. En detaljgranskning av hur finlandssvenska ord och ordbetydelser presenteras, ger emellertid anledning till vissa reflexioner.

I äldre ordböcker har det förekommit sporadiska uppgifter om att ett ord används huvudsakligen i finlandssvenskan, men oftast har ordboks författarna blandat rikssvenskt och finlandssvenskt. I en modern ordbok av det här formatet bör man emellertid ha rätt att kräva exaktare uppgifter om ordens bruklighet och betydelse både i Finland och i Sverige. Det gäller framför allt fackterminologin. I Stora svensk-finska ordboken har man också — av förkortningsordlistan att döma — haft ambitionen att införa en mer systematisk markering av såväl finlandismer i vanlig mening (suomr.) som av ord förknippade med finländska samhällsförhållanden (Suom.). Även typiskt sverigesvenska ord och företeelser har markerats på motsvarande sätt. Ibland har man också kunnat ge prov på sverigefinska varianter.

Uppslagsord, fraser och betydelser som inte markerats borde således vara "allsvens-

ka", d.v.s. förekomma både i Sverige och i Finland. Min genomgång av bokstaven *a* i del 1 och *k* i del 2 samt ytterligare ett antal stickprov visar emellertid att ordboken ger en stundom missvisande bild av förhållandet mellan (riks)svenska och finska, därför att finlandismerna ofta är omarkerade och därmed framstår som representativa för svenskan överlag. Jag skall visa exempel på några typfall, där jag anser att ordboken ger otillfredsställande, felaktiga eller åtminstone förvirrande uppgifter på grund av utelämnad markering.

För det första kan man finna prov på ordformer som saknas i modern rikssvenska, i regel beroende på att orden är översättningslån från finskan, t.ex. bil- och trafiktekniska ord som *bakspegel* (pro *backspegel*), *grupperingsfält*, *kippbil*, *körljus* och *när ljus*. Ur ordbildningssynpunkt är det visserligen i de flesta fallen fråga om helt normala sammansättningar, men eftersom orden motsvaras av andra ord och termer i rikssvenskan, borde det ha funnits en markering som talar om att orden är finlandismer, eventuellt också med en hänvisning till motsvarande allsvenska ord som t.ex. återfinns i olika ordlistor. I Liikenteen tekniikan sanasto (1980) har *ajovalo* (samlingsbegrepp för hel- och halvljus, i Sverige äv. *färdljus*) översatts med (*huvud*)*strålkastare* och *lähivalo* med *halvljus*. Översättningslånen *kör ljus* och *när ljus* finns överhu-

vidtaget inte upptagna i den ordlistan (trots att de är mycket vanliga i Finland).

En annan grupp utgör de ord som i och för sig är allsvenska, men som har en delvis eller helt avvikande betydelse i finlandssvenskan, ofta på grund av inflytande från finskt språkbruk. Speciellt inom fackspråken där kraven på språklig precision är extra höga, finns det risk för begreppsförvirring, om man inte beaktar att vissa termer används på olika sätt i Finland och Sverige. Ett talande exempel på detta är trafiktermen *fjärrljus*, som i ordboken bara återges med *kaukovalot*, vilket är det samma som *helljus* på rikssvenska. Eftersom *fjärrljus* betyder något helt annat i Sverige, där termen används om ett slags extra strålkastarbelysning, så föreligger en uppenbar risk för felöversättning och missförstånd länderna emellan. Till den här gruppen hör både klassiska finlandismer som *badda* (= *sjuda*) och nyheter som *arbetsförhållande* (= *anställning*). Också ord som *byk*, *lavoar* och *pulpet* skulle kunna föras hit, eftersom de enligt rikssvenskt språkbruk i regel är förknippade med äldre förhållanden och inte direkt motsvarar *tvätt*, *tvättställ* och *skolbänk*.

En tredje grupp består av ord som visserligen finns upptagna i t.ex. Svenska Akademiens ordlista, men som inte längre tillhör levande språkbruk i Sverige. Här kunde man oftare ha tillämpat förkortningen *vars.suomr.* för att fästa uppmärksamhet vid att orden inte används i Sverige. Rikssvenskar är i allmänhet inte förtrogna med vare sig *bilstall* 'garage' eller *diskbord* 'diskbänk', som i Finland har stöd av finskans *autotalli* och *tiskipöytä*.

Stora svensk-finska ordboken innehåller ett rikligt antal facktermer. För att peka på väsentliga skillnader mellan finlandssvenska och rikssvenska, har jag valt att granska en handfull termer som rör bank och ekonomi, nämligen *avkortning*, *deponent*, *deposition*, *dividend* och *rat*.

En rundfråga på banker i Sverige visar att orden *avkortning* och *avkorta* verkar helt okända. Inte heller finns de upptagna i vare sig sparbankernas eller Skandinaviska bankens ordlistor. I Modernt företagsekonomiskt lexikon (1977) finns *avkortning*, men

då i betydelsen 'nedsättning av eller befrielse från påfordrad skatt som ännu ej erlagts (av den skattskyldige)'. Stora svensk-finska ordboken tar emellertid upp ordet *avkortning* som en synonym till *avbetalning*, vilket också sker på vissa blanketter från finländska banker, troligen med stöd av finskans *lyhennys*. Användningen är i varje fall inte rikssvensk.

I egenskap av bankkund kan man ibland kalla sig *deponent*. I Sverige används dock inte termen, som ordboken uppger, om den som sätter in pengar på sitt konto, utan endast om den som lämnar något som säkerhet eller till förvaring i banken. Som vanlig *insättare* är det bara i Finland man kallas *deponent*, vilket klart framgår av Svenskt banklexikon (1942): "1. (se Deposition) 2. i Finland benämning på inlåningskund i bank". På motsvarande sätt är *deposition* enligt samma banklexikon 'överlämnande av lös sak (vanligen värdeföremål) i annans fövar'. Stora svensk-finska ordboken anger utan kommentar också betydelsen 'insatt penningssumma', enligt rikssvenskt språkbruk *insättning* eller *bankmedel*. Ordet *dividend* i betydelsen 'utdelning' (på aktie) är också typiskt finlandssvenskt.

Det sista ordet i raden av ekonomiska termer är *rat*, som ofta förekommer i Finland i de fraser som ordboken anger. Redan Bergroth (1917) påpekade att frasen "betala i rater" var typiskt finländsk (rsv. "i delposter"). Det påpekandet gäller fortfarande, även om ordet *rat* finns upptaget i vissa rikssvenska ordböcker, dock ej i de ovan nämnda bankordlistorna.

Den som vill studera de här skillnaderna i praktiken uppmanas läsa broschyren Svenska-finska skatteregler, som givits ut av Riksskatteverket och Skattestyrelsen tillsammans.

Till sist några reflexioner kring språket i exempelsatserna. I flera fall visar dessa prov på en finskinspirerad och provinsiell svenska som inte är gångbar i Sverige och som också språkmedvetna finlandssvenskar tar avstånd ifrån. Så är t.ex. verb-användningen enbart finländsk i uttrycken *bli under tåget*, *jag för bevet till posten*, *jag hämtar* (= skjutsar) *er med bil till hamnen* (jfr Bergroth). Inte ens den klassiska finlan-

dismen *lägga pengar i blöt* 'investera' har fått någon markering. I några satser kan man t.o.m. se prov på tillfällig interferens, eller vad sägs om prepositionsbruket i *bilen hamnade på fel fil?*

En svensk-finsk ordbok är visserligen ingen handbok i hur man skriver god svenska, men i praktiken fungerar den nog som ett rättesnöre för osäkra skribenter. En viss risk föreligger faktiskt att finlandismerna överlag uppfattas som godtagbara uttrycksformer, trots att det i vissa fall rör sig om rena översättningsfel. Fennicismen *arbetsålder* (visserligen markerad "suomr.") i stället för *arbetsför ålder* betraktas också av många finlandssvenskar som främmande, men med vetskap om det tryckta ordets makt kan man förmoda att den liksom andra överflödiga fennicismerna får stöd av ordboken. Gränsdragningen mellan språkfel och finlandism verkar ofta vara en fråga om frekvens och man frågar sig ibland hur många gånger en översättningsgroda skall upprepas för att kallas finlandism.

Det kan förefalla orättvist att rikta kritik mot en ordbok som har så uppenbara kvaliteter som Stora svensk-finska ordboken. Likaså kanske någon tycker att kritiken delvis är oberättigad, eftersom det rör sig om en ordbok från och inte till svenska. Med tanke på att den här ordboken kommer att användas både i Sverige och i

Finland för olika ändamål, även för att kontrollera de svenska uttryckens användbarhet och det semantiska förhållandet mellan svenska och finska, finns det ändå skäl att peka på fallgroparna. Problemen kommer förstas att aktualiseras i ännu högre grad vid arbetet med en liknande finsk-svensk storordbok.

För att kunna skriva tillförlitliga ordböcker över hur svenska och finska förhåller sig semantiskt till varandra, är det uppenbarligen inte tillräckligt med kunskaper i de båda inhemska språken. Man borde tydligen därutöver vara expert på skillnaderna mellan rikssvenska och finlandssvenska samt vara uppmärksam på olika former av interferens. Inte heller kan man helt förlita sig på äldre rikssvenska ordböcker vad beträffar modernt språkbruk och gällande fackterminologi. I fråga om banktermerna hade det varit klokt att kontrollera dem med folk på fältet.

Att skriva ordböcker är förvisso ingen tacksam uppgifter och ställer stora krav på kontroll av uttryck och termer. En riktigt pålitlig ordbok, som kan tillfredsställa kraven både i Finland och i Sverige, kommer inte att kunna skrivas utan mer forskning i finlandssvenska och ett närmare samarbete över gränserna redan på ett tidigt stadium.

Låt oss hoppas att detta kan beaktas inför nästa stora projekt — en finsk-svensk ordbok i samma format.